

НАУЧНЫЕ ТРУДЫ

Республиканского
института высшей школы

*Исторические и психолого-педагогические
науки*

Сборник научных статей

Основан в 2000 году

Выпуск 16

В двух частях

Часть 1

Минск
РИВШ
2016

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Фрумкина, М. Я. Спасайте детей / М. Я. Фрумкина. – [М.]: Новая Москва, 1923. – 20 с.
2. Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці (ДАВВ). – Фонд 570. – Воп.1. – Спр. 20.
3. ДАВВ. – Фонд 246. – Воп. 1. – Спр. 205.
4. ДАВВ. – Фонд 246. – Воп. 1. – Спр. 169.
5. ДАВВ. – Фонд 570. – Воп. 1. – Спр. 11.
6. ДАВВ. – Фонд 246. – Воп. 1. – Спр. 217.
7. ДАВВ. – Фонд 246. – Воп. 1. – Спр. 209.
8. ДАВВ. – Фонд 570. – Воп. 1. – Спр. 32.
9. ДАВВ. – Фонд 246. – Воп. 1. – Спр. 211.
10. ДАВВ. – Фонд 246. – Воп. 1. – Спр. 182.
11. ДАВВ. – Фонд 246. – Воп. 1. – Спр. 221.
12. Соловьянов, А. П. Социальная защита несовершеннолетних в БССР (1921–1930 гг.): [монография] / А. П. Соловьянов. – Минск: Беларус. навука, 2013. – 203 с.
13. Гісторыя Беларускай ССР: у 5 т. / Акад. навук БССР, Ін-т гісторыі; рэдкал.: І. М. Ігнаценка (старш.) [і інш.]. – Минск: Навука і тэхніка, 1972–1975. – Т. 3: Перамога Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі і пабудова сацыялізму ў БССР (1917–1937) / рэд. І. Я. Марчанка [і др.]. – Минск: Навука і тэхніка, 1973. – 694 с.

(Дата подачы: 12.02.2016 г.)

V. V. Baranenko

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы, Мінск

V. V. Baranenko

National Institute for Higher Institute, Minsk

УДК 262(476)“1924/1938”

ВЫШЭЙШАЕ ЦАРКОЎНАЕ КІРАВАННЕ БЕЛАРУСКАЙ АБНАЎЛЕНЧАЙ ЦАРКВЫ (1924–1938 гг.)

HIGHER ADMINISTRATION OF BELARUSIAN RENOVATED CHURCH (1924–1938)

У артыкуле разглядаецца трансфармацыя вышэйшага царкоўнага кіравання Беларускай абнаўленчай царквы ў 1924–1938 гг. пад уздзеяннем працэсаў як грамадска-налітычнага, так і ўнутрыцаркоўнага характару. Па выніках вывучэння архіўных дакументаў, матэрыялаў перыядычнага друку, а таксама гістарыяграфіі вылучаны чатыры этапы эвалюцыі вышэйшага царкоўнага кіравання аўтаномнай абнаўленчай арганізацыі на тэрыторыі БССР. Дзецца характарыстыка вышэйшых абнаўленчых царкоўных органаў і структур.

Ключавыя словы: Вышэйшае царкоўнае кіраванне; Беларуская абнаўленчая царква; Руская праваслаўная царква; БССР; Беларускі царкоўны сабор; Беларускі Свяшчэнны Сінод; Прэзідыум; Пленум; Першаіерарх; мітрапаліт; аўтаномія.

This article is devoted to transformation of higher administration of Belarussian Renovation Church during 1924–1938 under the influence of socio-political processes as well as processes within the Church itself. Four main stages of evolution of higher church authorities of autonomous renovation organization on the territory of BSSR have been determined on the basis

of archive documents, periodic publications and historiography. The characteristic of higher authorities and structures of Renovated church is given in the article.

Key words: Church authorities; Belarusian Renovated Church; Russian Orthodox Church; BSSR; Belarusian council; Holy Synod of Belarus; Presidium; Plenum; First Hierarchy; Metropolitan, Autonomy.

Даследаванне трансфармацыі вышэйшага абнаўленчага царкоўнага кіравання на тэрыторыі БССР у 1920–1930-я гг. дазваляе паглыблена разгледзець не толькі працэсы фарміравання сістэм царкоўнага кіравання, але і прасачыць эвалюцыю ўнутранага развіцця кіравання і ўзаемапрапанікнення рэлігійных і грамадзянскіх інстытутаў на пазнейшых этапах развіцця беларускага грамадства.

Даследаванне дадзенай праблемы можа аказаць значны ўплыў на вырашэнне шматлікіх крызісных сітуацый сучаснасці і выпрацаваць эфектыўную дзяржаўную палітыку ўзаемадзеяння з царквой.

Закранаючы пытанне вывучанасці вышэйшага царкоўнага кіравання Беларускай абнаўленчай царквы, варта адзначыць, што ўласнай гістарыяграфіі даследуемая тэма практычна не мае. Асобныя фрагменты асвятляюцца ў працы Д. Шылёнка [1]. Аднак аўтар згадвае структуры вышэйшага царкоўнага кіравання Беларускай абнаўленчай царквы ў кантэксце паслядоўнай рэканструкцыі гістарычных падзей, звязаных з узнікненнем абнаўленчага руху на тэрыторыі Усходняй Беларусі. Мэта дадзенай працы – ліквідаваць гэты прабел, абапіраючыся на аналіз архіўных матэрыялаў і матэрыялаў абнаўленчага перыядычнага друку, што дазволіць не толькі скласці аб'ектыўную карціну функцыянавання Беларускай абнаўленчай царквы, але і будзе садзейнічаць фарміраванню больш цэласнага ўяўлення аб духоўным жыцці БССР у міжваенны перыяд.

3 1922 г. да мая 1924 г. абнаўленчыя епархіі, якія размяшчаліся на беларускіх землях, падпарадкоўваліся непасрэдна ВЦУ (са жніўня 1923 г. – Усерасійскаму Свяшчэннаму Праваслаўнаму Сіноду), што знаходзіў у Маскве.

У маі 1924 г. на Першым Беларускім царкоўным саборы была абвешчана Беларуска абнаўленчая царква з правамі аўтаноміі, што абзначала незалежнасць царквы ў пытанні ўнутранага кіравання. Будучы толькі аўтаноміяй, Беларуска абнаўленчая царква ў кананічным і адміністрацыйным жыцці падпарадкоўвалася Свяшчэннаму Сіноду Расійскай праваслаўнай царквы ў Маскве [2, с. 44].

Згодна з Палажэннем аб кіраванні Беларускай праваслаўнай царквой, прынятым на Першым Усебеларускім царкоўным саборы ў маі 1924 г., вышэйшае кіраванне Беларускай абнаўленчай царквой адбывалася шляхам склікання ўсебеларускіх царкоўных сабораў, якія павінны былі склікацца не радзей аднаго разу на год на чале з беларускім мітрапалітам. Беларуска абнаўленчая царква, з'яўляючыся аўтаноміяй, валодала вельмі шырокай, аднак не поўнай самастойнасцю [3, с. 4].

Усерасійскаму Свяшчэннаму Сіноду належалі наступныя правы ў адносінах да Беларускай абнаўленчай царквы:

- дазвол на скліканне Беларускіх царкоўных сабораў;
- зацвярджэнне рэзалюцый і рашэнняў Беларускіх царкоўных сабораў;
- зацвярджэнне мітрапаліта Беларускай абнаўленчай царквы і іншых беларускіх архірэяў;
- рэгуляванне беларускага царкоўнага ўладкавання (у Маскве выдавалі пастановы аб зменах межаў Беларускай абнаўленчай царквы);
- выступаць у якасці канчатковай касацыйнай і апеляцыйнай інстанцыі;
- мець прадстаўніцтва на Беларускім царкоўным саборы і Беларускім Свяшчэнным Сінодзе для падтрымкі і ўзгаднення дзеянняў;
- Расійская абнаўленчая царква дасылала Беларускай абнаўленчай царкве святое міра [3, с. 4].

У дзеяннях Беларускага царкоўнага сабора прымалі ўдзел епіскапы, клірыкі і веруючыя Беларускай абнаўленчай царквы [4, л. 57; 5, л. 3–Зоб.; 6, л. 3]. Згодна з пасадай у склад Сабора ўваходзілі ўсе архірэі і вікарыі Беларускай абнаўленчай царквы, члены Беларускага Праваслаўнага Свяшчэннага Сінода і члены Епархіяльных упраўленняў Беларусі ў поўным складзе, прадстаўнікі ад Свяшчэннага Сінода Расійскай праваслаўнай царквы. Акрамя гэтага, выбіраліся прадстаўнікі ад духавенства і міран кожнай епархіі. Выбары дэлегатаў праходзілі на павятовых і епархіяльных з'ездах. Колькасць абраных дэлегатаў ад розных епархій адрознівалася. Так, на Першым Беларускім царкоўным саборы ад кожнага павета павінна было абірацца па аднаму прадстаўніку ад духавенства і міран [7, л. 75], а на Другім і Трэцім – па два дэлегата ад духавенства і веруючых [5, л. 3–Зоб.; 8, л. 8]. У выніку складанага матэрыяльнага становішча і адсутнасці абнаўленчых прыходаў на пэўных тэрыторыях дадзенага кворуму не прытрымліваліся. Асноўная частка дэлегатаў на ўсіх трох беларускіх саборах належала Магілёўскай абнаўленчай епархіі – каля 50 %.

У абавязкі і правы беларускіх царкоўных сабораў уваходзіла:

- выдаваць асобныя правілы для беларускай абнаўленчай царквы;
- прымаць рашэнні, якія патрабаваліся пэўнымі нацыянальнымі і бытавымі асаблівасцямі Беларускай абнаўленчай царквы, абапіраючыся на вызначэнні памесных расійскіх сабораў, а таксама пэўных пастаноў Свяшчэннага Сінода РПЦ, даводзячы да ведама апошняга. (Стоячы на пазіцыях II Усерасійскага памеснага сабора 1923 г., Другі Усебеларускі царкоўны сабор, на фоне беларускіх палітычных рэалій, абавязаў духавенства Беларускай абнаўленчай царквы вывучаць і выкарыстоўваць беларускую мову ў царкоўным жыцці);
- звяртацца з хадайнічаннем як да Свяшчэннага Сінода РПЦ, так і да грамадзянскіх уладаў;
- выбранне мітрапаліта Беларускага;
- унясенне змен у палажэнне аб кіраванні Беларускай абнаўленчай царквой [3, с. 4; 9, л. 11].

Усяго было праведзена тры беларускія абнаўленчыя саборы. Апошні адбыўся ў маі-чэрвені 1926 г. Прычыны невыканання палажэння аб кіраванні Беларускай абнаўленчай царквой на дадзены час застаюцца канчаткова нявызначанымі. Так, паводле рапарта бабруйскага епіскапа Іаана (Глыбоўскага), скліканне беларускіх сабораў прыпынілася «по некоторым обстоятельствам» [10, л. 13об.]. Такімі абставінамі маглі быць як умяшанне ў беларускія царкоўныя справы органаў ДПУ, так і вышэйшага выканаўчага органа Расійскай абнаўленчай царквы.

Палажэнне аб кіраванні Беларускай абнаўленчай царквой 1924 г. было павярхоўным і не мела падрабязных пунктаў наконт кіраўніцтва Беларускай абнаўленчай царквой, а таксама яе ўзаемасувязі са Свяшчэнным Сінодам Расійскай праваслаўнай царквы. Больш дэтальную распрацоўку і дапаўненне Палажэння аб кіраванні Беларускай абнаўленчай царквой меркавалася разгледзіць на Чацвёртым Беларускім памесным саборы [11, л. 26], які так і не адбыўся. Усерасійскі Свяшчэнны Сінод, які валодаў правам на дазвол склікання беларускіх царкоўных сабораў, у выніку атрымання аўтакефаліі ўкраінскімі абнаўленцамі ў 1925 г. і маючых месца падобных тэндэнцый сярод беларускага абнаўленчага духавенства не жадаў поўнай самастойнасці Беларускай абнаўленчай царквы, што магло адбіцца на матэрыяльным становішчы ўсерасійскага органа.

Вышэйшым выканаўчым органам, згодна з Палажэннем аб кіраванні Беларускай абнаўленчай царквой 1924 г., абвешчаўся Беларускі Свяшчэнны Сінод [3, с. 4].

Сінод прадстаўляў Беларускаю абнаўленчую царкву перад Свяшчэнным Сінодам Расійскай праваслаўнай царквы, іншымі царкоўнымі ўпраўленнямі і інаслаўнымі аб'яднаннямі, дзяржаўнымі і грамадскімі арганізацыямі, звяртаючыся да іх з хадайніцтвамі і заявамі. Акрамя гэтага, Беларускі Свяшчэнны Сінод накіроўваў і кантраляваў дзейнасць епіскапату і епархіяльных упраўленняў, збіраў і абагульняў звесткі аб стане царкоўнай арганізацыі, распрацоўваў меры па яго паляпшэнні, быў апекавальнай і касачыльнай інстанцыяй па рэлігійных пытаннях для ўсіх членаў беларускіх абнаўленчых царкоўных суполак, прымаў рашэнні аб узнагародах і г. д. [3, с. 4; 12, л. 50–50об.; 13, л. 1–2].

Такім чынам, сфера кампетэнцыі Свяшчэннага Сінода была вельмі значнай. Па сутнасці, на яго ўскладалася асноўная арганізацыйная праца ва ўсебеларускім маштабе паміж саборамі і праца па іх падрыхтоўцы. З 1927 г. задачы Беларускіх царкоўных сабораў перакладваліся на пашыраны пленум Беларускага Свяшчэннага Сінода [10, л. 13об.].

Беларускі Праваслаўны Свяшчэнны Сінод складаўся з 7 членаў: 1 епіскапа, 2 святароў, 1 прадстаўніка ад ніжэйшага кліра і 2 міранінаў і ўзначальваўся мітрапалітам. Дадзеныя члены абіраліся на Усебеларускім саборы [3, с. 4]. Практычную дзейнасць Беларускі Свяшчэнны Сінод працягваў з 1924–1935 гг.

Старшынёй Беларускага Свяшчэннага Сінода з'яўляўся мітрапаліт Беларускі, які павінен быў абірацца на Беларuskім царкоўным саборы і зацвярджацца на пасадзе Усерасійскім Свяшчэнным Сінодам пажыццёва. Пакідаць сваю кафедру ён мог толькі па царкоўнаму суду ці прашэнню. Акрамя гэтага, мітрапаліт Беларускі з'яўляўся старшынёй Беларускага царкоўнага сабора і адначасова епіскапам Магілёўскай епархіі (з 1928 г. – Мінскай). Епіскапы Беларускай абнаўленчай царквы павінны былі прызнаваць мітрапаліта як першага сярод сябе і нічога не павінны былі рабіць без яго дазволу, каб не перавышаць сваіх паўнамоцтваў. Улада архірэяў абмяжоўвалася межамі епархій [3, с. 4]. За ўвесь перыяд існавання Беларускай абнаўленчай царквы беларускімі мітрапалітамі былі: Серафім (Мешчаракоў) (19.05.1924–11.09.1924), Уладзімір (Кірылаў) (08.10.1924–05.01.1926), Іосіф Крэчатовіч (05.1926–22.03.1928), Данііл Грамавенка (07.1928–26.01.1935), Пётр Бліноў (30.01.1935–25.05.1938). З 26.01.1935 г. па 30.01.1935 г. часовае выкананне абавязкаў старшыні Беларускага Свяшчэннага Сінода было ўскладзена на архіепіскапа Віцебскага Сергія Дабрамыслава.

Усе дакументы Беларускага Свяшчэннага Сінода павінны былі мець подпісы трох асоб: старшыні (мітрапаліта Беларускага і Магілёўскага (затым Беларускага і Мінскага) – па пасадзе), намесніка старшыні і сакратара – абіраліся членамі Свяшчэннага Сінода са свайго асяроддзя. Без подпісу мітрапаліта ўсе распараджэнні лічыліся неспраўднёвымі, таксама як і яго подпіс без іншых членаў Сінода [3, с. 4].

З сярэдзіны 1928 г. у сувязі з пераходам Беларускага Свяшчэннага Сінода з Магілёва ў Мінск пасада намесніка старшыні была замацавана за епіскапам Мінскім [14, л. 29].

У сваю чаргу Беларускі Праваслаўны Свяшчэнны Сінод складаўся з Пленума і Прэзідыума. Назвы «пленум» і «прэзідыум» паказваюць на відавочнае запазычанне тэрмінаў з палітычнай лексікі таго часу. Пленум не быў пастаянна дзеючым. Згодна з Палажэннем аб кіраванні Беларускай абнаўленчай царквой Пленум Беларускага Свяшчэннага Сінода павінен быў збірацца тры разы на год. У яго склад уваходзілі ўсе члены Беларускага Свяшчэннага Сінода, усе епіскапы Беларускай абнаўленчай царквы і выбарныя прадстаўнікі Епархіяльных упраўленняў [3, с. 4]. Рэгулярнасць склікання пленумаў не заўсёды выконвалася на практыцы. У 1924 г. адбылося два пленумы Беларускага Сінода, у 1924 г. – 1, у 1926–1928 гг. – 3, у 1929 г. – 1. Апошні пленум адбыўся ў маі 1929 г. Усяго з 1924 г. па 1929 г. адбылося 13 пленумаў Беларускага Свяшчэннага Сінода. З 1927 г. Пленум Беларускага Свяшчэннага Сінода выконваў функцыі Беларускага царкоўнага сабора.

Пасяджэнні пленумаў часта адбываліся пры няпоўным складзе. Так, канцылярыя Гомельскага епархіяльнага ўпраўлення ў сваім лісце да Беларускага Свяшчэннага Сінода ад 14 красавіка 1927 г. паведамляла аб тым, што

ніхто з членаў упраўлення на Пленум Свяшчэннага Сінода БПЦ з'явіцца не зможа з-за адсутнасці грашовых сродкаў [15, л. 21]. На дадзены Пленум пачаўся жа прычынах не з'явіўся і прадстаўнік ад Віцебскай епархіі [16, л. 25].

У сувязі з неабходнасцю вырашэння важных надзённых пытанняў царкоўнага жыцця і немагчымасцю некаторых членаў прыехаць у Мінск у снежні 1928 г. Пленум было вырашана склікаць у г. Воршы [17, л. 1].

Пленум часта перавышаў сферу сваіх паўнамоцтваў. Напрыклад, у жніўні 1924 г. Пленумам Беларускага Свяшчэннага Сінода адзінагалосна мітрапалітам Беларускім і Магілёўскім быў абраны архіепіскап Таганрожскі Уладзімір і быў зацверджаны на дадзенай пасадзе¹ [18, л. 18]. У сувязі з адсутнасцю магчымасці склікаць Беларускі сабор з 1928 г. выбранне мітрапаліта Беларускага адбывалася на пленумах Свяшчэннага Сінода [19, л. 3].

9–10 ліпеня 1928 г. на Пленуме была прынятая пастанова кааптаваць у склад Беларускага Свяшчэннага Сінода протаіерэя П. Дарашэнку, іераманаха Васіяна і ад міран: А. Ф. Зубко і Ф. Ф. Караткевіча [20, л. 25]. Кааптацыя як спосаб фарміравання царкоўных структур супярэчыла саборнай ідэі і раней падвяргалася вялізнай крытыцы прыхільнікаў абнаўлення на розных узроўнях. Тым не менш дадзены спосаб уключэння новых асоб у выбарны орган зноў вяртаўся ў практыку. Вынікам гэтага служылі прычыны сацыяльна-палітычнага характару, асабліва жорсткая лінія дзяржаўнай улады на забарону царкоўных сабораў.

У маі 1929 г. адбыўся апошні Пленум Беларускага Свяшчэннага Сінода. Пасля гэтага рабіліся неаднаразовыя спробы па скліканні Пленума [21, л. 33; 22, л. 37], аднак у выніку сацыяльна-палітычнага становішча, якое ў той час складалася на тэрыторыі БССР, гэта было немагчыма. Вырашэнне найбольш надзённых пытанняў адбывалася на епіскапскіх нарадах [23, л. 2–20б.].

У склад Прэзідыума Беларускага Свяшчэннага Сінода ўваходзілі ўсе сем членаў Свяшчэннага Сінода. Тэрмін паўнамоцтва Прэзідыума, як і Беларускага Свяшчэннага Сінода, складаў адзін год.

На момант стварэння Беларускага Свяшчэннага Сінода ў маі 1924 г. у склад Прэзідыума ўваходзілі: мітрапаліт Беларускі і Магілёўскі Серафім (Мешчаракоў), намеснік старшыні – епіскап Бельнічскі Мікалай (Судзілаўскі), протаіерэі М. Плешчынскі і Е. Вішнявецкі, дыякан Ф. Фрыгін; ад міран – А. В. Трусевіч (сакратаром) і А. М. Чысцякоў [4, л. 630б.]. Аднак колькасны і іерархічны склад Прэзідыума часта змяняўся. Прычына хавалася ў адсутнасці беларускіх царкоўных сабораў (з 1926 г.), а з сярэдзіны 1929 г. і пленумаў Беларускага Свяшчэннага Сінода, арышты духавенства і інш.

Ужо ў жніўні 1924 г. колькасны і іерархічны склад Беларускага Свяшчэннага Сінода змяніўся: замест мітрапаліта Серафіма (Мешчаракова),

¹ Паводле п. 29 Палажэння аб кіраванні Беларускай Праваслаўнай Царквой, якое было зацверджана на Першым Усебеларускім царкоўным саборы ў маі 1924 г., дадзеным паўнамоцтвам валодаў толькі Усебеларускі сабор.

які быў пераведзены на Ніжагародскую кафедру, мітрапалітам Беларускім і Магілёўскім быў абраны архіепіскап Таганрожскі Уладзімір (Кірылаў); месца дыякана Фрыгіна, які перайшоў у Крычаўскі павет, было вырашана пакінуць вакантным да наступнага Беларускага царкоўнага сабора [24, л. 185об.]. Са жніўня 1924 г. на пасяджэннях Свяшчэннага Сінода адсутнічаў і епіскап Бельніцкі Мікалай (знаходзіўся ў адпачынку па стану здароўя) [25, л. 199–200]. Да верасня 1924 г. у складзе Беларускага Свяшчэннага Сінода не было ні аднаго архірэя.

У 1927 г. у Беларускім Праваслаўным Сінодзе адбылася пэўная трансфармацыя сістэмы кіравання: мітрапаліт Беларускі Іосіф Крэчатовіч пачаў праводзіць палітыку па цэнтралізацыі царкоўнай улады, беручы яе непасрэдна ў свае рукі. Старшыня вышэйшага выканаўчага органа Беларускай абнаўленчай царквы бачыў у асобе сакратара Беларускага Свяшчэннага Сінода А. В. Трусевіча (быў дасведчаным у царкоўных справах і выказаў асабістыя меркаванні незалежна ад чужога аўтарытэту) перашкоду ў дасягненні сваёй мэты. На Пленуме Беларускага Свяшчэннага Сінода ў жніўні 1927 г. мітрапаліт Іосіф Крэчатовіч выказаўся за выдаленне з яго складу сакратара нібыта за заняўбанасць спраў па канцэлярыі і непарадак у грашовай частцы, што і было зроблена [26, л. 33–34].

На думку протаіерэя М. Зефірава, члена Беларускага Свяшчэннага Сінода, «с этого момента начинается постепенно и настойчиво забирание и подтягивание всей деловой жизни Синода в единоличное ведение митрополита. Даже до распоряжения номерами входящих и исходящих бумаг по канцелярии и самоличное запечатывание конвертов даже до сего дня... Коллегиальная деятельность Синода имеет только вид жизни, а на самом деле регулятор жизни местной церкви уплыл из рук коллегиального управления и переместился в другой центр, но уже не коллегиальный, а единоличный – в руки Председателя Белорусского Синода» [26, л. 33–34].

Будучы адным з актыўных прыхільнікаў у справе атрымання Украінскай абнаўленчай царквой аўтакефаліі, Іосіф Крэчатовіч, атрымаўшы назначэнне на Магілёўскую кафедру, пачаў праводзіць незалежную ад Свяшчэннага Сінода праваслаўных цэркваў у СССР палітыку [1, с. 123–124].

З прычыны незадаволенасці часткі членаў Беларускага Свяшчэннага Сінода канцэнтрацыяй царкоўнай улады ў руках мітрапаліта Беларускага Іосіфа Крэчатовіч і імкнення яго да аўтакефаліі Беларускай абнаўленчай царквы апошні ў хуткім часе быў вымушаны пакніць межы БССР [19, л. 3].

Для пераадолення «негатыўных наступстваў», якія ўзніклі ў вышэйшым кіраўніцтве Беларускай абнаўленчай царквы, было вырашана выклікаць у абавязковым парадку для чарговых работ у Беларускі Свяшчэнны Сінод прадстаўнікоў ад беларускіх епархій. Пры гэтым пры выкліку епіскапа з адной епархіі прадстаўнікі духавенства і міран павінны былі быць ад іншай [11, л. 26].

У 1930-х гг. склалася становішча, пры якім унутры духавенства ўзніклі пытанні наконт правамоцтваў членаў Свяшчэннага Сінода.

На некананічнасць і несаборнасць у вышэйшым царкоўным кіраванні Беларускай абнаўленчай царквы звяртала ўвагу Магілёўскае епархіяльнае ўпраўленне [27, л. 81об.-82].

Не зважаючы на заўвагі Магілёўскага епархіяльнага ўпраўлення і царкоўных дзеячаў, несаборны, некананічны спосаб фарміравання вышэйшых царкоўных адміністрацыйных структур заставаўся на практыцы. Прычынай ігнаравання Палажэння аб кіраванні Беларускай абнаўленчай царквой былі сацыяльна-палітычныя абставіны таго часу.

20 снежня 1934 г. Свяшчэнны Сінод праваслаўных цэркваў у СССР выдаў пастанову аб скасаванні аўтаноміі Беларускай абнаўленчай царквы і аб падпарадкаванні Беларускага Свяшчэннага Сінода і абнаўленчых прыходаў на тэрыторыі БССР непасрэдна Свяшчэннаму Сіноду праваслаўных цэркваў у СССР.

3 гэтага часу Беларускі Свяшчэнны Сінод становіцца нароўні з існуючымі ўжо краёвымі і абласнымі Мітрапалітанскімі царкоўнымі ўпраўленнямі і павінен праводзіць адзіную, у планавым парадку, лінію па дырэктывах, якія атрымліваліся ім ад Свяшчэннага Сінода праваслаўных цэркваў у СССР. У прыватнасці, старшыня і члены Беларускага Свяшчэннага Сінода зацвярджаліся і звальняліся Свяшчэнным Сінодам праваслаўных цэркваў у СССР [28, л. 60б.].

29 красавіка 1935 г. Свяшчэнным Сінодам праваслаўных цэркваў у СССР была выдана пастанова «Аб скасаванні калегіяльнай сістэмы кіравання ў Праваслаўнай абнаўленчай царкве». У Пастанове гаварылася, што калегіяльныя органы царкоўнага кіравання былі неабходнай мерай у пачатковы перыяд абнаўленчага руху для абмежавання ўлады манаскага епіскапату. Інстытут калегіяльных царкоўных упраўленняў нібыта выканаў пастаўленую перад ім задачу, дапамог абнаўленчаму руху стварыць моцную царкоўную арганізацыю, у выніку чаго Свяшчэнны Сінод праваслаўных цэркваў у СССР знаходзіць патрэбным скасаваць калегіяльнасць у царкоўным кіраванні і ўзвысіць у святомасці веруючых ідэю аб епіскапе як аб выразніку саборнага розуму і волі ўсёй царквы. Згодна з гэтай пастановай былі распушчаны Свяшчэнны Сінод праваслаўных цэркваў у СССР, усе мітрапалітанскія і епархіяльныя ўпраўленні. Найвышэйшая ўлада ў абнаўленчай царкве ажыццяўляецца Першаіерархам у дачыненні да ўсёй царквы, мітрапалітамі ў аддаленых царкоўных абласцях і епіскапамі — у сваіх епархіях на аснове Правілаў святых Апосталаў і Усяленскіх і мясцовых сабораў [29, с. 351].

На тэрыторыі БССР з прычыны скасавання калегіяльнай сістэмы кіравання абнаўленчай царквы вышэйшая царкоўная ўлада непасрэдна належала Першаіерарху Віталію (Увядзенскаму) і ў прыватнасці Беларускаму мітрапаліту Пятру Блінову.

Падводзячы вынік, можна сказаць аб падабенстве вышэйшых царкоўных структур Беларускай і Расійскай абнаўленчых цэркваў і запазычанні імі тэрмінаў палітычнай лексікі таго часу і асобных фрагментаў арганізацыі партыйных структур. У развіцці вышэйшага кіравання беларускай абнаўленчай царквы можна вылучыць наступныя этапы:

- 1) з мая 1924 г. па 1926 г. – час склікання беларускіх царкоўных сабораў;
- 2) з 1927 г. па май 1929 г. – калі вышэйшае царкоўнае кіраванне Беларускай абнаўленчай царквы пасля спынення склікання беларускіх царкоўных сабораў перайшло да пленумаў Беларускага Свяшчэннага Сінода;
- 3) з сярэдзіны 1929 г. па 1934 г. – калі справы вышэйшага царкоўнага кіравання вырашаліся Прэзідыумам Беларускага Свяшчэннага Сінода;
- 4) з 1935 г. па 1938 г. – пасля скасавання калегіяльнага кіравання абнаўленчай царквы адзінаасабовае кіраванне мітрапаліта Пятра Блінова.

Разглядаючы практычную дзейнасць Беларускага Свяшчэннага Сінода, можна зрабіць вывад аб недастаткова паслядоўным выкананні палажэння аб кіраванні Беларускай абнаўленчай царквой і яе рэфарматарскіх ідэй. Фарміраванне складу Сінода праходзіла не падчас правядзення беларускіх царкоўных сабораў, як таго патрабавала Палажэнне аб кіраванні Беларускай абнаўленчай царквой, а падчас пасяджэнняў пленумаў, ці нават у далейшым увядзенне членаў у склад Прэзідыума не выбарным пачаткам, а па наяўнасці асоб у г. Мінску.

У аснову кіравання Беларускай абнаўленчай царквой былі пакладзены прынцыпы «саборнасці» і «калегіяльнасці», якія павінны былі захоўваць раўнавагу паміж царкоўнымі органамі. Аднак у выніку змены адносін партыйных органаў да абнаўлення і антырэлігійнай палітыкі, адсутнасці падтрымкі веруючых абнаўленчай царквы апошня была вымушана вярнуцца да адзіначальнага кіравання, якое абнаўленцы на пачатковым этапе падвяргалі крытыкі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Шиленок, Д. Из истории Православной Церкви в Белоруссии (1922–1939) / Д. Шиленок. – М.: Крутицкое подворье, 2006. – 218 с.
2. Бараненка, В. Беларускі абласны царкоўны сабор 1924 г. у Магілёве: перадумовы, падрыхтоўка, правядзенне / В. Бараненка // Беларускі гістарычны часопіс. – 2015. – № 9. – С. 37–45.
3. Указ Священного Синода Российской Православной Церкви Православному Священному Синоду Белоруссии от 20 сентября с. г. за № 2911 // Белорусский Православный Вестник. – № 1–2. – С. 4.
4. Протоколы заседаний Первого Белорусского Областного Православного собора в г. Могилеве от 18–19 мая 1924 г. // Государственный архив Витебской области (ГАВТ). – Фонд 332. – Оп. 1. – Д. 9. – Л. 57–65.
5. Протоколы заседаний II-го Белорусского церковного собора от 12–16 сентября 1925 г., созванного Белорусским Священным Синодом согласно § 17 Положения об управлении Белорусской Православной Церкви // Государственный архив Автономной Республики Крым (ГААРК). – Фонд 540. – Д. 20. – Л. 3–35об.
6. Протоколы заседаний III-го Поместного Белорусского Освященного Собора

30-го мая – 1-го июня 1926 года, происходившего в кафедральном Соборе Белорусской Церкви, соборном храме праведного Иосифа обручника в граде Могилеве // ГААРК. – Фонд 540. – Оп. 1. – Д. 30. – Л. 3–46.

7. Прошение Могилевского Епархиального Управления по дела делам Православной Церкви Начальнику Могилевской Уездно-Городской Милиции разрешить созыв Белорусского Областного Церковного Съезда в г. Могилеве 17 мая 1924 г. // Государственный архив Гомельской области (ГАГом). – Фонд 9. – Оп. 1. – Д. 163. – Л. 75.

8. Сообщение Белорусского Православного Священного Синода Минскому Епархиальному Управлению о созыве III Белорусского Православного Поместного Собора от 17 апреля 1926 г. / Национальный архив Республики Беларусь (НИАБ). – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 154. – Л. 8–8об.

9. Сообщение Белорусского Православного Священного Синода Могилевскому Епархиальному Управлению с просьбой сообщить о необходимых исправлениях в Положении об управлении Белорусской Церкви от 5 ноября 1928 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 341. – Л. 11.

10. Рапорт епископа Бобруйского Иоанна (Глыбовского) с перечислением вопросов для обсуждения на пленуме Синода в декабре 1928 г. в г. Орше от 13 октября 1928 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 341. – Л. 12–13об.

11. Протокол № 2 Пленума Белорусского Священного Синода 9–10 июля 1928 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 338. – Л. 26–27.

12. Ходатайство Синода Белорусской Православной Церкви в ЦИК БССР с просьбой об установлении единообразной практики по отношению к удовлетворению верующими религиозных потребностей на территории Белорусской Республики // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 134. – Л. 50–50об.

13. Рапорт архиепископа Витебского и Городокского Нила (Ушакова) о положении Витебско-Городокской епархии за 1930 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 467. – Л. 1–2об.

14. Сообщение Белорусского Священного Синода Минской православной общине при Петро-Павловском Кафедральном соборе от 2 мая 1927 г. о правомочии введении архиепископа Минского Даниила Громоуенко в состав Синода // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 30. – Л. 29.

15. Сообщение Гомельского Епархиального Управления Белорусскому Священному Синоду о невозможности командировать членов на Пленум Священного Синода Белорусской Православной Церкви из-за отсутствия средств от 14 апреля 1927 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 225. – Л. 21.

16. Сообщение протопресвитера Витебско-Городокской епархии А. Донов митрополиту Иосифу Кречетовичу о невозможности прибыть на Пленум Священного Синода Белорусской Православной Церкви из-за отсутствия средств от 11 апреля 1927 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 225. – Л. 25.

17. Циркуляр Белорусского Священного Синода Преосвященным Архипастырям и Епархиальным Управлениям Белоруссии о проведении Пленума Белорусского Священного Синода 25–27 декабря 1928 г. в г. Орше // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 339. – Л. 1.

18. Прошение Белорусского Священного Синода в НКВД Белоруссии о регистрации митрополита Владимира (Кириллова) от 20 октября 1924 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 10. – Л. 18.

19. Сообщение епископу Гомельскому Досифею (Степанову) от архиепископа Даниила Громоуенко об исполнении последнем обязанностей председателя Белорусского Священного Синода от 3 июля 1928 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 338. – Л. 3.

20. Протокол № 1 Пленума Белорусского Священного Синода 9–10 июля 1928 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 338. – Л. 24–25.

21. Письмо митрополита Белорусского Досифея Грамовенко епископу Мозырьско-му Петру Авдашкевичу о состоянии дел в Белорусской церкви от 10 октября 1929 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 450. – Л. 33.

22. Письмо митрополита Белорусского Досифея Грамовенко о Николаю о положении дел в Белорусской церкви от 8 августа 1931 г. // НИАБ. – Фонд 2686. – Оп. 1. – Д. 486. – Л. 37–37об.

23. Ответ епископа Бобруйско-Рогачевского Иоанна Глыбовского на запрос Белорусского Священного Синода от 30 декабря 1930 г. за № 546 // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 479. – Л. 2–2об.

24. Журнал заседания Белорусского Православного Священного Синода от 10 октября 1924 г. // ГАВТ. – Фонд 332. – Оп. 1. – Д. 9. – Л. 185–185об.

25. Протокол № 1 заседания Пленума Священного Синода Белорусской Православной Церкви от 5 ноября 1924 г. в Могилеве // ГАВТ. – Фонд 332. – Оп. 1. – Д. 9. – Л. 195–200.

26. Доклад Протоиерея Николая Зефирова на Пленуме Белорусского Священного синода 9-10 июля 1928 года по вопросу о «деятельности Священного Синода в новых условиях работы» // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 338. – Л. 33–41.

27. Протокол заседания Могилевского Епархиального Управления от 23/10 февраля 1931 года // НИАБ. – Фонд 3375. – Оп. 1. – Д. 1. – Л. 81–82об.

28. Постановление Священного Синода Православных Церквей в СССР от 20-го декабря 1934 г. // НИАБ. – Фонд 2786. – Оп. 1. – Д. 583. – Л. 6–7.

29. *Шишкин, А. А.* Сущность и критическая оценка «обновленческого» раскола русской православной церкви / А. А. Шишкин. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1970. – 367 с.

(Дата подачи: 10.02.2016 г.)

A. Bялы

Академия Гуманистическая в Пултуске, Польша

A. Biały

Humanist Academy in Pultusk, Poland

УДК 94; 930.2

ТВОРЧЕСТВО ПОПУЛЯРНЫХ ПОЛЬСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ – УРОЖЕНЦЕВ БЕЛАРУСИ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

WORK OF POPULAR POLISH WRITERS – BORN IN BELARUSSIA IN THE TIME BETWEEN WORLD WARS

Статья посвящена двум самым читаемым польским писателям названного периода, которые родились в Беларуси: Тадеушу Доленге-Мостовичу и Сергею Песецкому. Тадеуш Доленга-Мостович писал романы, которые критиковали правительство санации после майского переворота Юзефа Пилсудского, а также описывал жизнь и проблемы современников. Сергей Песецкий в своих романах показал жизнь в приграничной зоне, старый Минск, но главное – ему удалось словами, как кистью, нарисовать яркие картины природы Беларуси (пейзажи лесов, лугов, рек и болот).

Ключевые слова: Тадеуш Доленга-Мостович; Пилсудский; санации; Сергей Песецкий; Беларусь; Минск; пограничная полоса; природа; пейзажи.

The work is dedicated to two most comonly read polish writers in 2nd Commonwealth born at the territory of nowadays' Belarussia: Tadeusz Dolega-Mostowicz and Sergiusz Piasecki.